

Kralj Peter I. Osvoboditelj.

ne 16. avgusta 1921., ko se je dan nagibal k večeru, je v večnosti zatonilo življenje največjega in najodličnejšega sina našega troedinega naroda: umrl je naš kralj Peter!

Njegova smrt ni prišla nepričakovano. Težka bolezen je položila sivolasnega našega vladarja na bolniško posteljo že takrat, ko je njegova slavna vojska pod vodstvom njegovega sina, sedanjega našega kralja Aleksandra, stala še pred vrati domovine. Telesne sile kralja Petra so zlomili in uničili bojni viharji, duh njegov pa je ostal veder, čist in zdrav do zadnjega diha. V njegovi duši je plamenela ena edina želja, ki so jo ohranile knjigi zgodovine te njegove lastne besede: »Na svoja stara leta imam kot kralj Srbije samo eno željo, ki bi jo hotel videti uresničeno, željo namreč, da vidim v zadnjih trenutkih svojega življenja ves naš narod, vse Srbe, Hrvate in Slovence, osvobojene iz suženjstva in ujedinjene v eno močno in veliko državo, ki sem si jo zamišljal v svojih mladih letih in za katero sem se boril do pozne svoje starosti!«

Tako je govoril kralj Peter v Solunu dne 2. oktobra 1917., in dve leti pozneje je bila njegova želja izpolnjena: Jugoslavija je bila ustvarjena!

Naša vlada je ob smrti kralja Petra izdala na narod proglas, kjer pravi, da je ves narod Srbov, Hrvatov in Slovencev brez razlike imena in vere hvaležen velikemu svojemu kralju, ki je s tem, da je vladal po želji naroda, kakor so jo izražali iz njega izvoljeni poslanci, zagotovil narodno svobodo in tako ustvaril možnost polnega razvoja narodne sile za izvršitev velikih narodovih smotrov in nalog. Pod njegovo vlado je postala kraljevina Srbija s svojimi svoboščinami in s svojo jasno načrtano potjo privlačna sila za ves naš narod, ki je živel in trpel pod tujo oblastjo in je pričakoval od Srbije svojega osvobodjenja. Nikdar v vsem času svojega s slavo venčanega življenja ni izgubil kralj Peter iz vida osvobodjenja in ujedinjenja vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev v veliko narodno državo! Kot kralj je temu posvetil vse svoje moči. Z narodom je skupno delal in se boril, z njim je skupno trpel v pregnanstvu. Dočakal je slednjič, da se mu je izpolnila njegova želja, zakaj njegova vojska se ni vrnila samo zma-

goslavno domov, temveč je z brezprimerno hrabrostjo in občudovanja vrednim junaštvom dovršila osvobojevalno delo. Neustrašenost in hrabrost kralja v najhujših časih velike narodne borbe, njegova vzvišena vztrajnost in njegovo samozatajevanje v časih težkih narodnih izkušenj ostanejo kot svetel primer in zgled kasnejšim rodovom, ki bodo zajemali iz njih novih moči.

Kralj Peter se s svojimi deli in z vso zgodovino svojega življenja visoko dviga nad vladarje drugih narodov in držav. Enodušna volja lastnega naroda ga je postavila na prestol; vse svoje življenje je posvetil zgolj sreči in blaginji svojega ljudstva. Bil je demokratičen vladar v najlepšem pomenu te besede, bil je vsakemu svojemu državljanu oče in brat, zagovornik in zaščitnik, glasnik in borilec svobode!

Kralj Peter I. se je rodil dne 29. junija 1844. v Beogradu kot tretji otrok tedanjega srbskega kneza Aleksandra Karagjorgjevića in kneginje Perside, rojene Nenadovićeve. Ljudsko šolo je obiskoval v Beogradu. Ker je Avstriji, ki je bila od nekdanj besna sovražnica Slovanstva, bil razvoj Srbije trn v očeh, je prišel zaradi njenih spletk do vlade od nje podkupljeni rod Obrenoviće v z nalogo, da ovira Srbijo in srbski narod v razvoju. Knez Aleksander se je moral odpovedati prestolu na korist Obrenoviće v in je odšel v tujino. Z njim vred je šel tudi mladi princ Peter. Oče ga je poslal v nauke najprej v Švico, od koder je odšel na Francosko, kjer je vstopil v vojaško šolo St. Cyr. In že tedaj je planila na dan junaška nprav mladega princa! Pod praporu slavne francoske vojske je šel v boj proti zakletemu sovražniku francoskega naroda in vsega slovanskega sveta — proti Nemcem! V borbah na Loiri se je princ Peter odlikoval tako, da je bil med prvimi častniki odlikovan z redom legije časti. Po končani nemško-francoski vojni je odšel zopet v Švico, kjer se je vnovič posvetil naukom.

Medtem so jele dozorevati razmere na Balkanu. Bosansko-hercegovska krščanska raja se je zvijala od bolečin pod nasiljem in ob krvoločnosti Turkov ter je 1875. vstala v skrajnem obupu in z vso upornostjo proti sovražniku krščanstva. Takrat je pozval princa Petra glas njegovega domoljuba na pomoč tlačnim in trpinčnim bratom. In pojavil se je na čelu vstašev pod imenom Petar Mrkonjić — enak med enakimi, brat med brati, borec med borci »za krst častni i slobodu zlatnu!«

Petar Mrkonjić je tedaj začel borbo za osvobojenje svojega bednega naroda. In od te borbe, trajajoče skoro pol stoletja, ni odnehal prej, dokler ni združil ob svojem prestolu vseh, ki so z njim enega duha in ene krvi: vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev!

† KRALJ PETER I. OSVOBODITELJ

Padli so trinogi, padli so izkoriščevalci, padli so krvniki s kraljevimi in cesarskimi kronami na glavah — sin naroda pa, vladar po volji njegovi, junaški Petar Mrkonjić je sedel kot kralj Peter I. na prestol, ki temelji na ljubezni, vdanosti in zvestobi naroda, kateremu je izbojeval svobodo in ujedinjenje!

Toda strašna, groze in smrti polna je bila pot do svobode in jedinstva! Prehoditi jo je mogel samo kralj junak in njegov junaški narod! Samo srbsko pleme je moglo prebiti vse to trpljenje — ono naše bratsko pleme, ki si je ohranilo prvotno in prirodno, čisto in zdravo dušo, polno svobode, ponosa in ljubezni do države, polno krepke volje za red, pokorščino in za vsako žrtev.

S krvavimi črkami stoji v zgodovini zapisano Kosovo polje, kjer je bila na Vidov dan leta 1389. uničena srbska moč in slava vključno temu, da je žrtvoval junaški Miloš Obilić svoje lastno življenje, ko je prodril v šotor turškega sultana in ga umoril. Vuk Branković je izdal kristjane. Srbi so bili premagani, kneza Lazarja so ujeli in obglavili z mnogimi drugimi srbskimi poglavarji vred — nad križem je zmagal polmesec! Več kot 400 let so morali Srbi služiti Turkom, ki so si l. 1521. osvojili celo Beograd!

Toda za poraz na Kosovem polju so prisegli maščevanje, in rod za rodom je ponavljal to prisego. Ustno poročilo, ki se je v obliki veličastnih narodnih pesmi širilo med narodom od roda do roda, je vzdrževalo živo vero v srbsko junaštvo. In srbsko junaštvo je delalo kasneje res čudeže.

Na Balkanu so nesrečni krščanski narodi ječali pod turškim jarmom. Prvi so se v začetku 19. stoletja dvignili proti Turkom Srbi pod vodstvom Črnega Jurja (Karagjorgje) — pradedu kralja Petra. Črni Jurij je bil sin kmeta Petronija iz Viševcev v Šumadiji, rodovitni pokrajini Srbije.

Do te dobe so se Srbi neprestano borili za krščanstvo proti Turkom, ki so pogostoma napadali njihova selišča ter morili, na kole nabijali in oskrunjali vsevprek, stare in mlade, moške in ženske. Dasi smo tudi Slovenci trpeli pod turškimi navali, dasi so naši dedje krepko odbijali divje turške napade, vendar so proti njim ustvarjali močan jez Srbi, ki so križu zopet priborili zmago nad polmesecem in ki jim gre zasluga, da niso Turki že v davni dobi tudi Slovencev popolnoma poteptali.

Zadnja vladarja Srbije iz rodu Obrenovićevev sta bila kralja Milan in Aleksander, ki pa sta svojo domovino spravila na rob propada. Zato se je proti Obrenovićem dvignila spiošna nevolja naroda, ki je

končno 1. 1903. odstranila s prestola zadnjega Obrenovića — nezmožnega in duševno zaostalega kralja Aleksandra.

In dne 2. junija 1903. je narodna skupščina izbrala princa Petra za kralja Srbije. Izvoljeni kralj se je takoj odpravil na pot v domovino. Potoval je iz Ženeve preko Dunaja, kjer so ga pozdravili srbski, hrvatski in slovenski dijaki, kličeč mu pomemben pozdrav: »Živel jugoslovenski kralj!«

Po 45. letih izgnanstva je dne 11. junija 1903. stopil kralj Peter zopet na domača tla, kjer so ga slovesno sprejeli. Ob sprejemu je izrekel znamenito zaobljubo: »Kar je začel ded, to bo končal vnuk!«

Kralj Peter je najprej uredil razmere v domovini, kateri je bila Avstrija ljuta sovražnica, hoteč uničiti Srbijo predvsem gospodarsko. Leta 1912. je izbruhnila balkanska vojna, ki je nastala z namenom, da končno osvobodi balkanske narode turškega gospodarstva. Kakor mogočen plaz se je valila srbska vojska ob Vardarju. V osmih dneh je bila na Kumanovem turška armada potolčena in razbita, kralj Peter pa je kot zmagovalec odkorakal v osvobojeno Skoplje. V nadaljnjih 25 dneh je razvil kralj Peter svoj zmagovalni prapor v Macedoniji, Stari Srbiji in Albaniji, na obalah sinjega Jadrana v Braču, Lešu in Sv. Ivanu Medovanskem in končno na Bregalnici. Srbski narod je takrat v brezmejnem junaštvu zavzel toliko dežel, da so bile enake skoro polovici Avstrije. Tega junaštva Avstrija ni mogla gledati brez zavisti. Saj ji je razodevalo, kako se srbski narod krepi in kako postane povečana njegova država čim dalje mogočnejša, ako se ji da časa za mirni razvoj. In tega Avstrija ni mogla trpeti, ker je bilo v njenih računih oslavljenje Srbije, da tako preko njenih pokrajin pride do velikega solunskega pristanišča ob Egejskem morju. Pri tem je imela namen v družbi z Nemčijo širiti nemški jezik in s tem tudi nemški vpliv in nemško moč v jutrovih deželah.

Videč torej, kako se je začela izpolnitev njunih načrtov zaradi krepitve Srbije čedalje bolj oteževati, sta sklenila nemški cesar Viljem in avstrijski prestolonaslednik Fran Ferdinand uničiti Srbijo. Na svojem sestanku spomladi leta 1914. na gradu Konopištu na Češkem sta se zedinila, da napovesta Srbiji vojno. Avstrija se je na to vojno takoj začela pripravljati in je kot predigro k njej uprizorila proti koncu junija velike vojaške vaje v Bosni, h katerim je v Sarajevo prišel sam nadvojvoda Fran Ferdinand.

Na Vidov dan, to je 28. junija 1. 1914., je bil v Sarajevu od mladih srbskih rodoljubov umorjen nadvojvoda Fran Ferdinand. Ta umor je, kakor je sedaj že zgodovinsko dognano, zbudil veliko veselje

† KRALJ PETER I. OSVOBODITELJ

nemškega cesarja Viljema, ker mu je dal možnost pritisniti na Avstrijo, da napove Srbiji takoj vojno, za katero prej ni bilo pravega razloga, in da uresniči svoje predrzne načrte: zavladati nad jutrovimi deželami in dalje nad vsem svetom. Res je Avstrija Srbiji, ki se je v balkanski vojni izmučila do smrti, napovedala vojno, prepričana, da jo pogazi v nekaj dneh. Toda silno se je zmotila! Srbska vojska, ki ji je poveljeval sedanji naš kralj Aleksander, je Avstrijce potolkla na Cerplanini, na Mačkovem kamnu, na Savi in Drini. Kralj Peter, dasi že star in bolan, je hodil od strelskega jarka do strelskega jarka ter je vnemal, bodril in navduševal vojake, ki so bili polni neustrašenega duha junaških Karagorgjevičev.

Avstrijci in Nemci v zvezi z nezvestimi Bolgari, ki so zahrbtno napadli srbske čete, so navalili z vsemi silami na Srbijo. Pred toliko premočjo ni mogla več vzdržati srbska vojska. Začela se je umikati.

Toda pot do svobode, pot do našega osvobojenja in ujedinjenja je šla naprej. Strašna pot, pot groze in smrti, pot čez albanske gore, ki je strašnejše in groznejše ne pozna zgodovina! Pot ponižanja in umiranja, ko je bil ves narod prognan z lastne zemlje! In tudi v teh najhujših časih ni stari kralj zapustil svojega naroda in svoje vojske! Kralj Peter je stopal med bednim svojim ljudstvom po nedostopnih albanskih gorah, odklanjal je vsako udobnost, prenašal glad in mraz, bodril in tolažil omahujoče z obljubo: »Bratje, zopet se vrnemo!«

In ko je padel Beograd in ko je sovražnik že stal pred Topolo, rojstnim krajem Karagorgjevičev, je stopil kralj Peter med svoje vojake in jim izpregovoril nastopne zgodovinske besede:

»Otroci moji! V teku zadnjih dveh let ste se junaško borili s Turki, Bolgari in Arnavti. Neizmerno ste proslavili srbsko orožje in sebe, premagali ste vse svoje sovražnike. Zdaj se že štiri mesece borite z novim, silnejšim, pripravljenim sovražnikom, ki je nekolikokrat močnejši nego smo mi. Trudni in izmučeni od teh nadčloveških naporov se hočete videti s svojimi ženami in s svojimi otroki, ki si žele vas. A domovina potrebuje vaše zaščite. Prisegli ste domovini in sebi, da se boste borili do zadnje kaplje krvi. Toda jaz vas razumem. Pravične in opravičene so v mojih očeh vaše želje, želje vaših rodovin! Zato vas odvezujem od vaše prisege, vse vam odpuščam, otroci moji, in prosim, naj vam tudi Bog odpusti! Pojdite na svoje domove, a jaz vam dajem svojo častno besedo, da se nikomur nič ne zgodi! Toda jaz, vaš stari kralj, s svojima sinovoma ostanem tu, da umremo na teh postojankah, tako da bo sovražnik zavzel Srbijo šele takrat, ko stopi preko trupel vašega kralja in njegovih sinov!«

Učinek teh besed je bil nad vse mogočen. Z njimi je kralj Peter vlil samo novega poguma in novih moči v svoje vojake, med katerimi ni bilo niti enega, ki bi bil zapustil svojega kralja. Kakor levi so planili Srbi na sovražnika. V nekaj dneh je bil popolnoma poražen. V divjem begu je iskal rešitve! Na čelu svoje slavne vojske pa je kralj Peter odkorakal v osvobodjeni Beograd!

Kralj Peter pa ni osvobodil le ožje svoje domovine Srbije! Hotel je uresničiti sanje svoje mladosti, izvršiti je hotel nalogo svojega življenja: rešiti je hotel iz hlapčevanja in tlačanstva, iz sužnosti in bednega umiranja vse Jugoslovence, vse brate iste krvi, vse otroke iste matere domovine — vse Srbe, Hrvate in Slovence! Ko je ležala na tleh zlomljena moč nemško-avstrijskega napuha, je Jugosloven šele svobodno zadihal. V kipečem navdušenju se je zgrnil ob svojem kralju Srb, Hrvat in Slovenec, proslavljajoč v skupni, ujedinjeni domovini prvega svojega vladarja Osvoboditelja!

Iz velike, končne borbe je kot zmagovalka izšla srbska vojska, pomnožena s tisoči hrvatskih in slovenskih dobrovoljcev. Končano je bilo veliko delo, ki ga je začel Črni Jurij. Njegov vnuk je dovršil svojo življenjsko nalogo. In v svoji visoki starosti se je s ponosom oziral nazaj na ogromne uspehe svojega burnega življenja, dokler mu ni zastrla oči smrtna senca...

* * *

Razgrnjena stoji pred nami slika prvega kralja vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev — slika mučenika, junaka in zmagovalca. V obilici kreposti in čednosti, ki so dičile našega kralja Osvoboditelja, je treba posebe poudariti dvoje vrlin: to je neizmerna, vsezmagljiva ljubezen do domovine in brezpogojna vdanost svojemu narodu. Vsa kemu Jugoslovenu mora biti kralj Peter zgled in vzor, kako moramo »svetó služiti sveti domovini«. Vse, kar moremo, kar znamo in kar hočemo, veljaj in bodi na razpolago skupni sreči, v blagor, na čast in moč naši ujedinjeni, nedeljivi domovini!

Nobeno drevo ne uspeva, ako mu korenine ne črpajo hrane iz zdrave zemlje. In nobeno dejanje ne obrodi plemenitega sadu, ako ne pije svoje življenjske moči iz domovinske ljubezni. Posameznik ostane narodu tuj in zanj brezpomemben, ako se ne naslanja na narod, ako ne živi zanj in ne dela za njega. Pri izvrševanju vseh svojih dolžnosti imejmo v mislih ves svoj narod, vso svojo veliko očetnjavo, potem bomo v svojih mislih plemeniti, v svojih dejanjih pogumni in požrtvovalni, v vsem svojem življenju veliki, lepi in resnični! Tak je bil naš kralj Osvoboditelj!

In pomislimo, kaj bi bilo z nami Slovenci, ako bi nas življenjsko delo našega kralja Petra ne dovedlo v novo domovino! Ugasnili bi pod tujčevo peto, utonili bi v morju tujinstva! Izgubili bi svojo materinsko besedo, izgubili bi vero svojih očetov, izgubili bi svojo samostojnost: naša ožja domovina bi bila en sam grob! Tako pa se gremo na solncu svobode in hitimo v nerazrušni zvezi s svojimi soplemenjaki brati Srbi in Hrvati lepšim in srečnejšim časom naproti.

Petar Mrkonjić, prvi veliki kralj Osvoboditelj vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev, spava sedaj svoj vekotrajni smrtni sen v Topoli sredi svojih ljubljenih seljakov. V srcu Šumadije se nad njegovo krsto hvaležno klanjajo srca posebno nas Slovencev, naše duše se klanjajo spominu vzvišenega borca za pravico in svobodo! Mi vsi razumevamo veličino njegovih del in nesmrtnost njegovega imena!

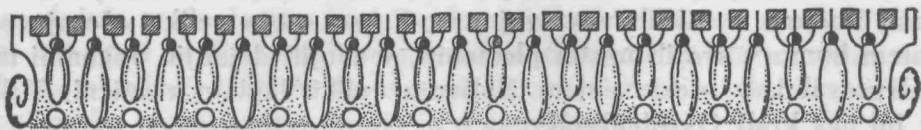
In kakor je zgodovina osvetila krvavo Kosovo polje, tako nam delo za dom in rod, izvirajoče iz domovinske ljubezni in podpirano od večne Resnice in Pravice, pripomore, da se zgodi in ostane po besedah našega sedanjega kralja Aleksandra, ki jih je kot regent napisal v kraljevem dvorcu v Beogradu dne 6. januarja 1919., po besedah namreč, da »se v imenu božjem razvije in za veke ponosno zaplapola naša trobojnica, zaplapola po vseh naših deželah, na vseh naših gorah, na vseh naših rekah in otokih, vsepovsod do našega sinjega morja!... Bog in duh naših prednikov in naših velikih mrtvecev naj nas hrabrita in krepi v vztrajnem, napornem in složnem delu za blaginjo in srečo mojega naroda!« —

Kar smo tukaj v spomin in počast kralja Petra prečitati in razumeli, to naj zaključijo nastopne besede ob njegovi smrti izdanega vladnega proglasa:

Velikemu kralju, ki je z brezprimerno ljubeznijo ljubil ves narod, oddolžimo se dostojno s tem, da se zberemo vsi okolo njegovega prestola, na katerega je sedaj stopil njegov sin, vzgojen v duhu svojega očeta in utrjen v velikem boju za osvobojenje kot njegov prvi boritelj in vrhovni komandant naše hrabre vojske!

Slava kralju Petru!

Živel kralj Aleksander!

António